

Sopimuksellinen oikeudenmukaisuus ja sen vaihtoehdot lähikuvassa

Matti Häyry

Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulu

Studia Generalia Argumenta

”Oikeudenmukaisuus ja sen vaihtoehdot globalisoituvassa maailmassa”

Suomen Kulttuurirahasto

Tarkoitus

- **Osoittaa**
 - **että oikeudenmukaisuudella voidaan tarkoittaa monia asioita.**
- **Näyttää**
 - **miten oikeudenmukaisuuden hahmottaminen riippuu arvoja, ihmisluontoa, yhteiskuntaa jne. koskevista ennakko-oletuksista.**
- **Todistaa**
 - **että oikeudenmukaisuuden ainoa vaihtoehto ei suinkaan ole epäoikeudenmukaisuus.**

Pääkohdat

- **Laaja ja suppea oikeudenmukaisuuskäsitys**
- **Sopimuksellinen oikeudenmukaisuus (John Rawls)**
- **Vaihtoehtoina**
 - **vapaus (Robert Nozick)**
 - **vastuu (Gerald Cohen ja Ronald Dworkin)**
 - **tarpeentyydytys (John Harsanyi)**
 - **toimintamahdollisuudet (A. Sen ja M. Nussbaum)**
 - **hyvä perinne (Michael Sandel)**
 - **erityissuhteet ja hoiva (Carol Gilligan)**
- **Oikeudenmukaisuuksien rajat ja vaihtoehdot**

Laaja ja suppea oikeudenmukaisuuskäsitys

Laaja ja suppea oikeudenmukaisuuskäsitys

**Tasa-arvoisuus
Yhdenvertaisuus
Tasapuolisuus
Kaikki asianosaiset**

Laaja ja suppea oikeudenmukaisuuskäsitys

Vapaus
Ryhmän Yksilön

Tasa-arvoisuus
Yhdenvertaisuus
Tasapuolisuus
Kaikki asianosaiset

Laaja ja suppea oikeudenmukaisuuskäsitys

Vapaus
Ryhmän Yksilön

Tasa-arvoisuus
Yhdenvertaisuus
Tasapuolisuus
Kaikki asianosaiset

Ansionmukaisuus
Vastuullisuus
Vieraantumisen
ehkäiseminen

Laaja ja suppea oikeudenmukaisuuskäsitys

Vapaus

Ryhmän Yksilön

Tasa-arvoisuus

Yhdenvertaisuus

Tasapuolisuus

Kaikki asianosaiset

Hyvinvointi

Halujen tyydytys

Tarpeiden tyydytys

Ansionmukaisuus

Vastuullisuus

Vieraantumisen

ehkäiseminen

Laaja ja suppea oikeudenmukaisuuskäsitys

Vapaus

Ryhmän Yksilön

Tasa-arvoisuus

Yhdenvertaisuus

Tasapuolisuus

Kaikki asianosaiset

Toimintamah-
dollisuuksien

avoimuus ja

tavoitettavuus

Hyvinvointi

Halujen tyydytys

Tarpeiden tyydytys

Ansionmukaisuus

Vastuullisuus

Vieraantumisen

ehkäiseminen

Laaja ja suppea oikeudenmukaisuuskäsitys

Vapaus

Ryhmän Yksilön

Yhteisöllisyys

Perinteiden
kunnioitus

Keskinäinen luotta-
mus, solidaarisuus

Tasa-arvoisuus

Yhdenvertaisuus

Tasapuolisuus

Kaikki asianosaiset

Toimintamah-
dollisuuksien

avoimuus ja

tavoitettavuus

Hyvinvointi

Halujen tyydytys

Tarpeiden tyydytys

Ansionmukaisuus

Vastuullisuus

Vieraantumisen

ehkäiseminen

Laaja ja suppea oikeudenmukaisuuskäsitys

Vapaus

Ryhmän Yksilön

Yhteisöllisyys

Perinteiden
kunnioitus

Keskinäinen luotta-
mus, solidaarisuus

Erilaisuuden ja
erityissuhteiden
arvostaminen

Hoivan tärkeys

Tasa-arvoisuus

Yhdenvertaisuus

Tasapuolisuus

Kaikki asianosaiset

Ansionmukaisuus

Vastuullisuus

Vieraantumisen
ehkäiseminen

Toimintamah-
dollisuuksien
avoimuus ja
tavoitettavuus

Hyvinvointi

Halujen tyydytys

Tarpeiden tyydytys

Laaja ja suppea oikeudenmukaisuuskäsitys

Vapaus
Ryhmän Yksilön

Yhteisöllisyys
Perinteiden
kunnioitus
Keskinäinen luotta-
mus, solidaarisuus
Erilaisuuden ja
erityissuhteiden
arvostaminen
Hoivan tärkeys

Tasa-arvoisuus
Yhdenvertaisuus
Tasapuolisuus
Kaikki asianosaiset

Ansionmukaisuus
Vastuullisuus
Vieraantumisen
ehkäiseminen

Toimintamah-
dollisuuksien
avoimuus ja
tavoitettavuus
Hyvinvointi
Halujen tyydytys
Tarpeiden tyydytys

Laaja ja suppea oikeudenmukaisuuskäsitys

Oikeudenmukaisuuden teoreetikot

Nozick

Sandel

Sen
Nussbaum

Rawls

Gilligan

Harsanyi

Cohen
Dworkin

Kaikille reilu sopimus: John Rawls

- **Yhteiskunnan toimintaperiaatteet valitsee rationaalinen (omaa etuaan tavoitteleva, riskejä välttävä, ei-kateellinen) yksilö tietämättä omia kykyjään ja asemaansa.**
- **”Tietämättömyyden verhon” takana hän päättää, että:**
 - **Kaikille taataan yhtäläiset perusvapaudet ja -hyvät.**
 - **Yhdellä saa asemassaan olla enemmän (ei-perus-) hyvää kuin muilla, joss**
 - » **huonoimmassa asemassa olevat hyötyvät ja**
 - » **kaikilla on yhtäläinen mahdollisuus päästä parempaan asemaan.**

Vapaus ja oikeus yksityisomaisuuteen: Robert Nozick

- Jokaisella yksilöllä on (luonnollisesti, ei sopimusten kautta) oikeus elämään, vapauteen ja omaisuuteen.
- Valtion (ainoa) tehtävä on yksilön oikeuksien suojeleminen muita yksilöitä vastaan.
- Tähän riittää minimaalinen valtio, jonka osia ovat poliisi, oikeuslaitos ja armeija.
- Valtio ei saa ottaa muita tehtäviä, koska niiden hoito edellyttäisi omistusoikeuden loukkauksia.
 - Yhtä ei saa pakottaa maksamaan toisen hyvinvointia.
 - Rawlsin periaatteet ovat varkautta niiltä joilla on.

Vastuu ja tasapuolisuus: Gerald Cohen / Ronald Dworkin

- **Yksilöt ovat vastuussa valintojensa seurauksista mutta eivät olosuhteiden aiheuttamista tilanteista.**
- **Itse valittu uraa, asemaa tai terveyttä koskeva uhkapeli vapauttaa periaatteessa muut jälkien siivoamisesta – ”Alkoholistille ei kolmatta maksaa”.**
- **Omaan ansioon perustuvat saavutukset ovat periaatteessa yksilön omia – ”Yrittäjä on miljoonansa ansainnut”.**

Vastuu ja tasapuolisuus: Gerald Cohen / Ronald Dworkin

- **Yksilöt ovat vastuussa valintojensa seurauksista mutta eivät olosuhteiden aiheuttamista tilanteista.**
- **Itse valittu uraa, asemaa tai terveyttä koskeva uhkapeli vapauttaa periaatteessa muut jälkien siivoamisesta – ”Alkoholistille ei kolmatta maksaa”.**
- **Omaan ansioon perustuvat saavutukset ovat periaatteessa yksilön omia – ”Yrittäjä on miljoonansa ansainnut”.**
- **Käytännössä kuitenkin olosuhteet – perimä, kasvatus, yhteisö jne. – sanelevat suurimman osan ”valinnoista”.**
- **Siksi kukaan ei valtion silmissä ansaitse sen paremmin huonoa kuin hyvääkään osaansa – ja ne pitää tasata.**

Rationaalisten preferenssien tyydytys: John Harsanyi

- Paras yhteiskunta on se, jossa mahdollisimman moni voi elää hyvinvoivana.
- Oikeudet ja vapaudet määritellään tämän tavoitteen mukaisesti laeissa (ne eivät ole "luonnollisia").
- Hyvinvointi voidaan tieteellisesti mitata rationaalisten preferenssien tyydytyksenä.
- Rationaalinen preferenssi on valinta, jonka yksilö tekisi vapaasti, autonomisesti ja tietoisena sen seurauksista.
- Valtion tehtävä on, taloustieteilijöiden avulla, pyrkiä rationaalisten preferenssien tyydytykseen.

Aidot preferenssit ja toimintakyvyt: Amartya Sen / Martha Nussbaum

- **Yksilön preferenssit voivat olla adaptiivisia – ne voivat perustua alistavaan perinteeseen – ”Ei nainen voi...”.**
- **Kun ne ovat, niitä ei politiikanteossa tule ottaa huomioon.**
- **Politiikanteon on pyrittävä siihen, että aidot (ei-adaptiiviset) preferenssit voivat tulla tyydytetyiksi.**
- **Paras keino tämän varmistamiseksi on tukea yksilöiden toimintakykyä, -vapautta ja –mahdollisuuksia.**
- **Nussbaum: elämä – terveys – vapaus – elämänhallinta – taide – uskonto – yhteisö – politiikka – vapaa-aika – viihde – vastuunkanto – moraalit – jne.**

Yhteisön spontaanisti kehittynyt hyvä tapa: Michael Sandel

- **Ihminen on yhteisön jäsen, ei muista erillinen vapaus-, oikeus- tai hyvinvointivarasto.**
- **Kaikki yritykset tuottaa oikeudenmukainen yhteiskunta abstraktien periaatteiden ja hyvinvointilaskelmien varassa tekevät väkivaltaa spontaanisti kehittyneille hyville perinteille ja toimintatavoille.**
- **Politiikanteon pitää perustua satunnaisen ("annetun") hyväksynnälle, solidaarisuudelle ja yhteisvastuulle.**
- **Yhteisössä historiallisesti kehittyneet, järkevästi perusteltavat käytännöt on pidettävä kunniassa.**

Erityissuhteet ihmisten välillä ja hoiva: Carol Gilligan

- **Ihmisten moraalipsykologinen kehitys ei (kontra Laurence Kohlberg) saavuta huippuaan seuraus- tai periaate-etiikassa – miesten kehitys ehkä kyllä.**
- **Moraalin – lähinnä naisilla esiintyvä – korkein taso on erityissuhteiden muodostaminen (äiti–lapsi jne.).**
- **Erityissuhteet ja niihin perustuva hoiva edistävät yhteisön hyvää – ja hoivatyölle pitäisi antaa sille kuuluva arvo niin yksityisellä kuin julkisellakin sektorilla.**
- **Maskuliininen (maskulinistinen?) oikeudenmukaisuus-etiikka tulisi poliittisessa päätöksenteossa korvata feministisellä hoivaetiikalla.**

Oikeudenmukaisuuden iskusanat

**Yksilön
oikeudet**

**Yhteisön
hyvä tapa**

**Toiminta-
kyvyt**

**Reilu
sopimus**

**Suhteet
Hoiva**

**Intressien
tyytytys**

**Vastuu
Tasa-arvo**

Oikeudenmukaisuuden iskusanat

**Yhteisön
hyvä tapa**

**Yksilön
oikeudet**

**Toiminta-
kyvyt**

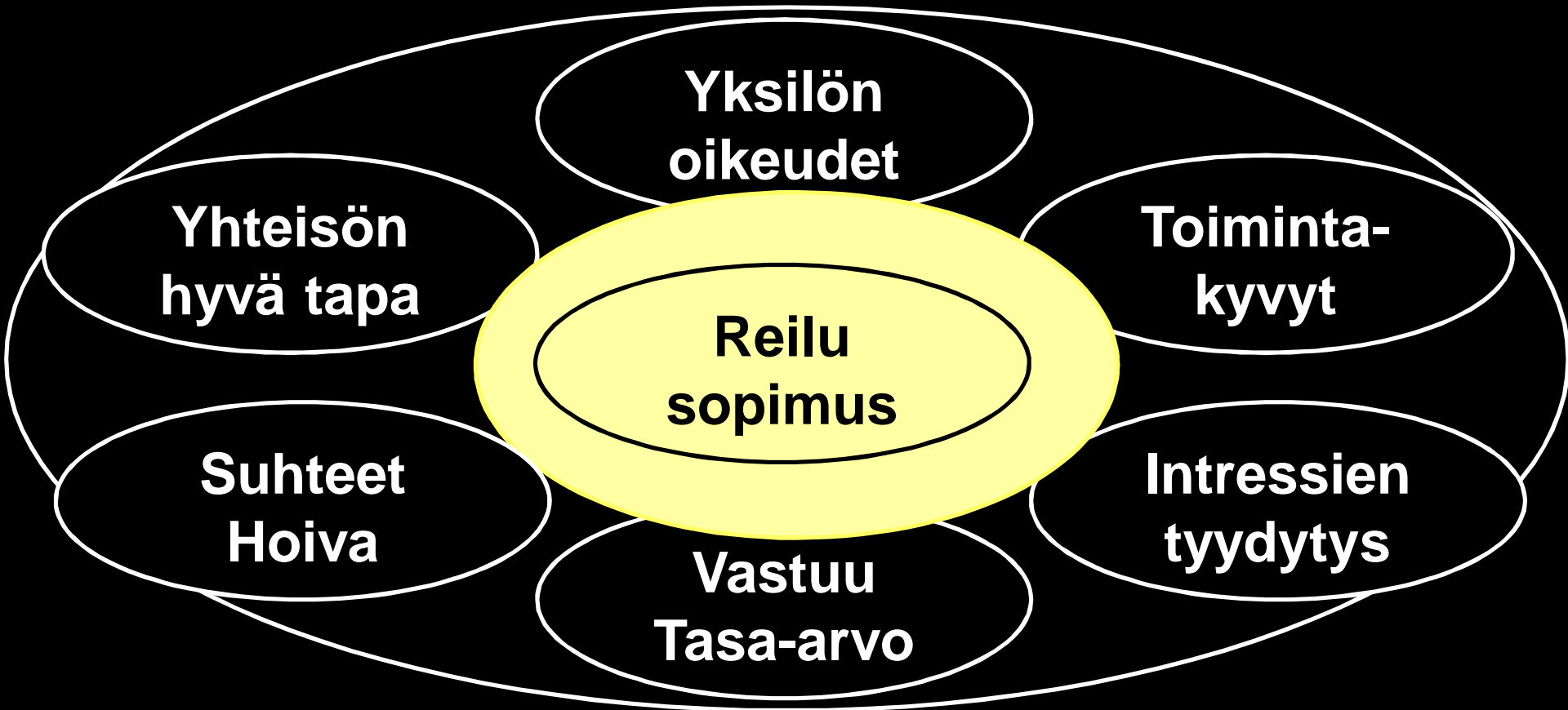
**Reilu
sopimus**

**Suhteet
Hoiva**

**Vastuu
Tasa-arvo**

**Intressien
tyytytys**

Oikeudenmukaisuuden iskusanat

Oikeudenmukaisuuden sopimusluonne

- Suppeassa käsityksessä ”oikeudenmukaisuus” perustuu aina jonkinlaiseen sopimukseen.
- Sopijaosapuolet ovat
 - järkeviä (rationaalisia) päätöksentekijöitä, jotka
 - vapaasti, omasta tahdostaan ja seurauksista tietoisina suostuvat sovittuun malliin.
- Sopimus on tavallisesti hypoteettinen:
”Jokainen järkevä henkilö hyväksyisi tämän”

Sovitun oikeudenmukaisuuden kritiikki

- Jotkut (sopimuksellisen) oikeudenmukaisuuden kriitikot sanovat, että suostumusta ei tarvitse edes periaatteessa hankkia.
 - Miksi pitäisi saada ihmisten suostumus, jos toimitaan kaikkien edun mukaisesti?
- Toiset sanovat, että oikeanlaista suostumusta ei todellisuudessa voi riittävän kattavasti varmistaa.
 - Historiallisesti moni kansanryhmä on jätetty päätöksenteon ("järkevien") ulkopuolelle.

Ulkopuolelle jätetyt

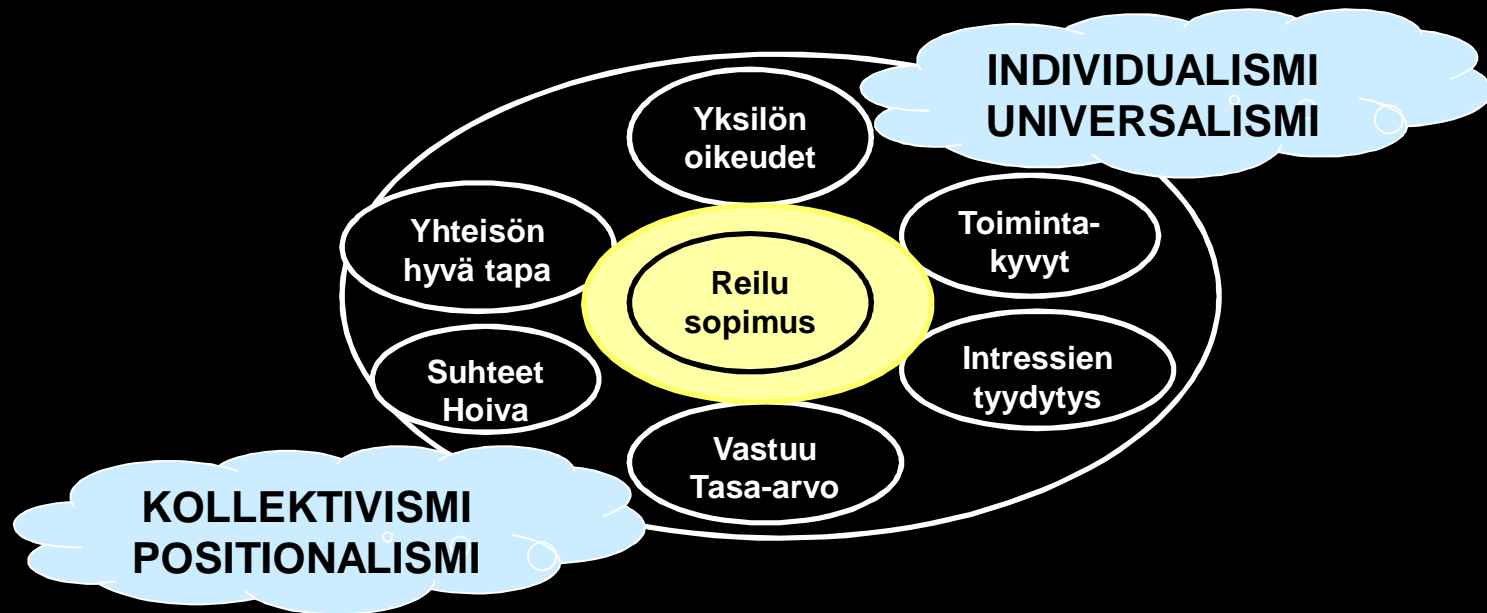
Sopijaosapuolten ulkopuolelle on
(”järjettöminä”?) historiallisesti jätetty mm.

- Etniset ja uskonnolliset vähemmistöt
- Lapset
- Maattomat
- Naiset
- Postkoloniaaliset kansat
- Seksuaalivähemmistöt
- Vammaiset
- Vähävaraiset

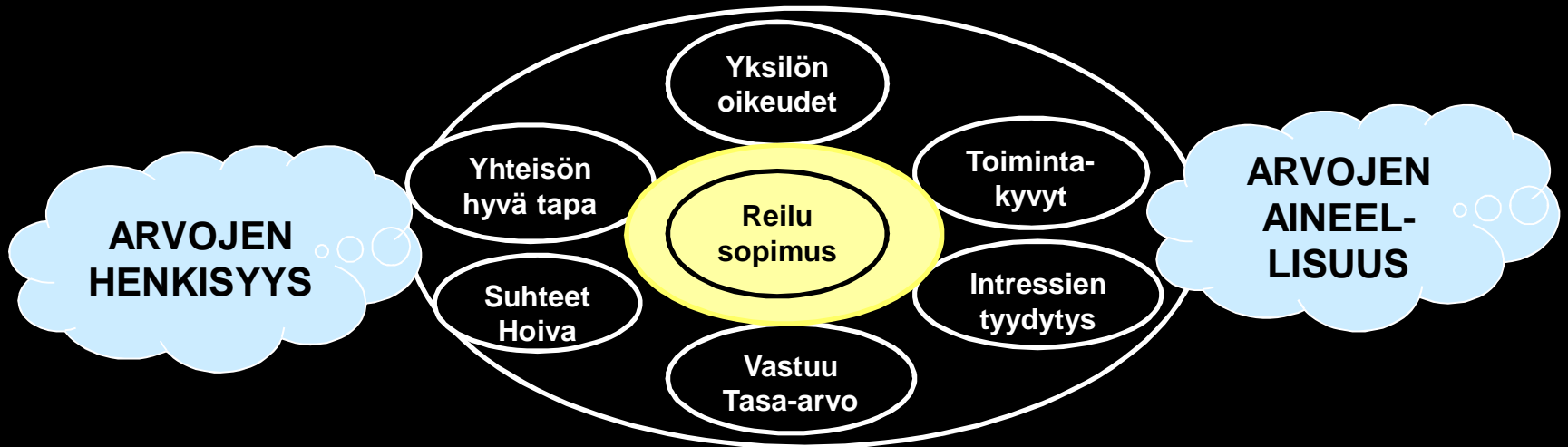
Laajan käsityksen taustaoletukset

- Jos ja kun pelkkä (hypoteettinen) sopimus ei riitä, sisältöä olisi mahdollista etsiä vaihtoehtoisista käsityksistä – vapaus, vastuu, hyvinvointi jne.
- Silloin filosofin huomio kääntyy taustaoletuksiin, joihin vaihtoehdot nojaavat, tärkeinä mm. käsitykset:
 - Ihmislunnosta.
 - Arvoista.
 - Yhteiskuntasuunnittelun eduista ja haitoista.
 - Valtion oikeasta laajuudesta ja roolista.

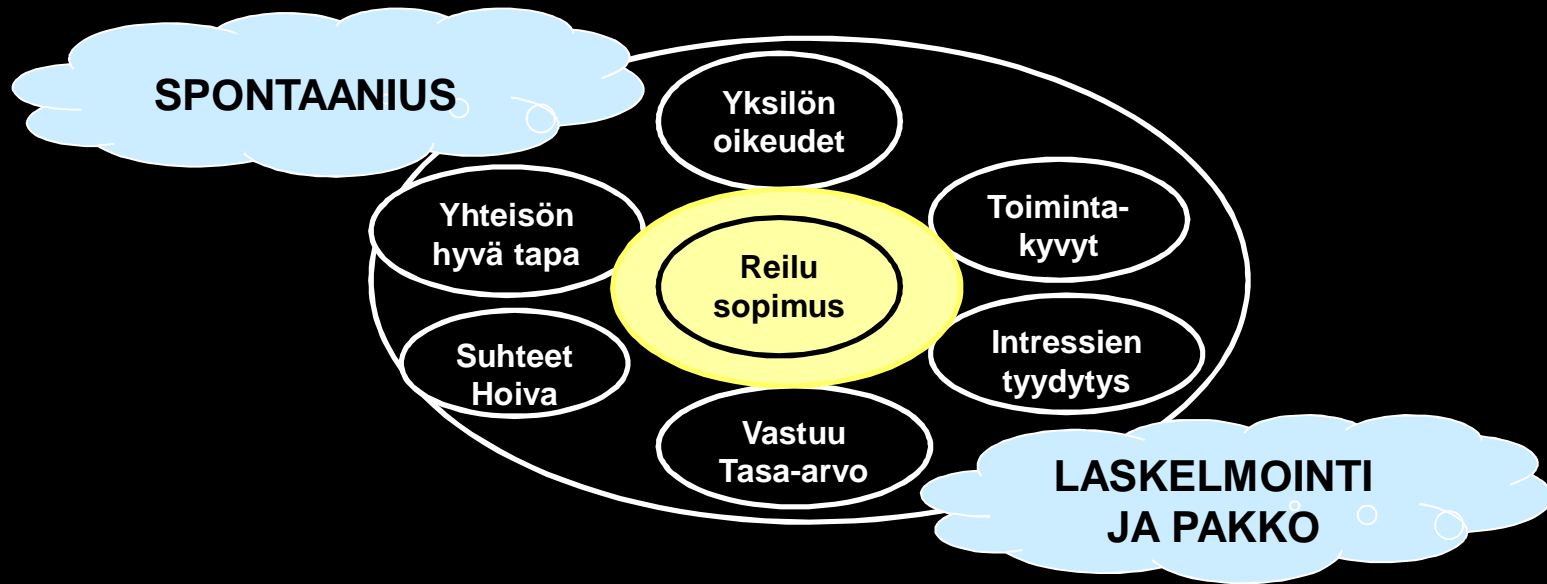
Kysymys ihmislunnosta

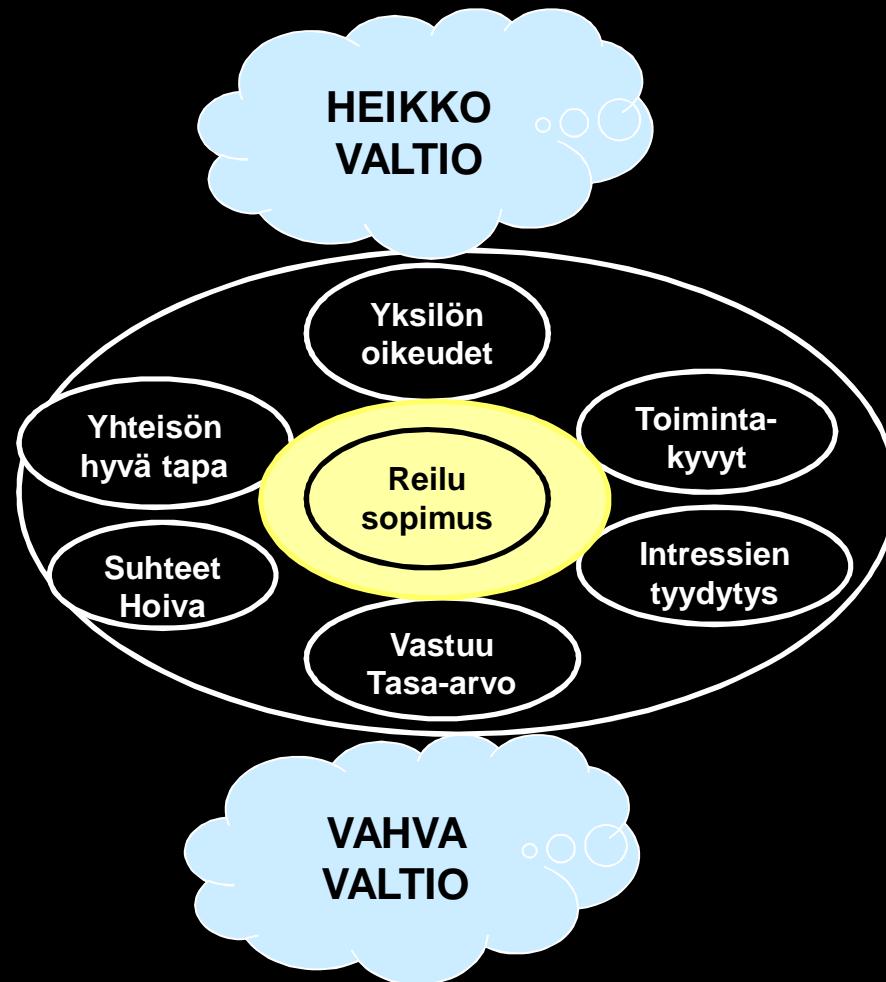
Kysymys arvoista

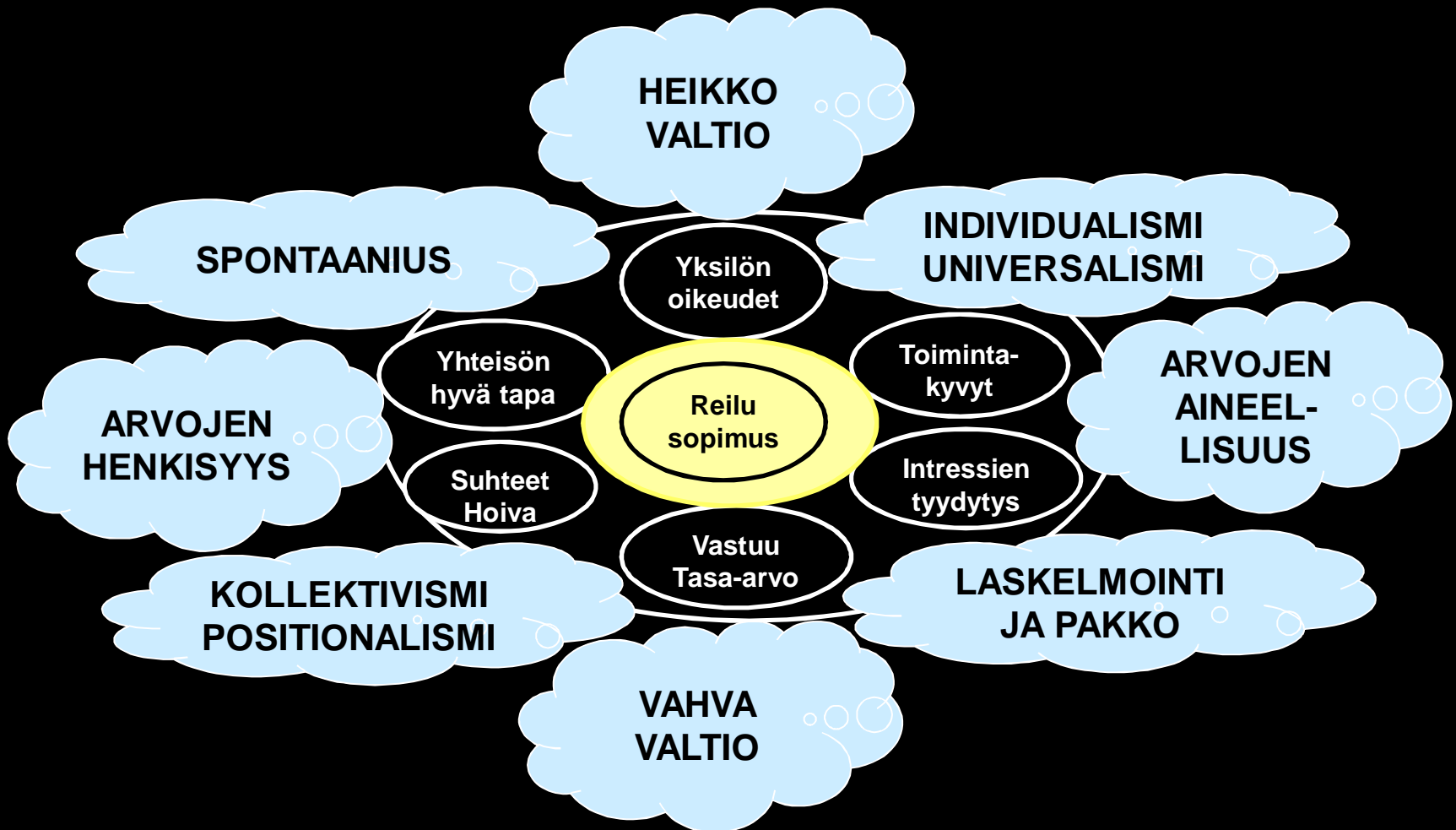
Kysymys yhteiskuntasuunnittelusta

Kysymys valtion laajuudesta ja roolista

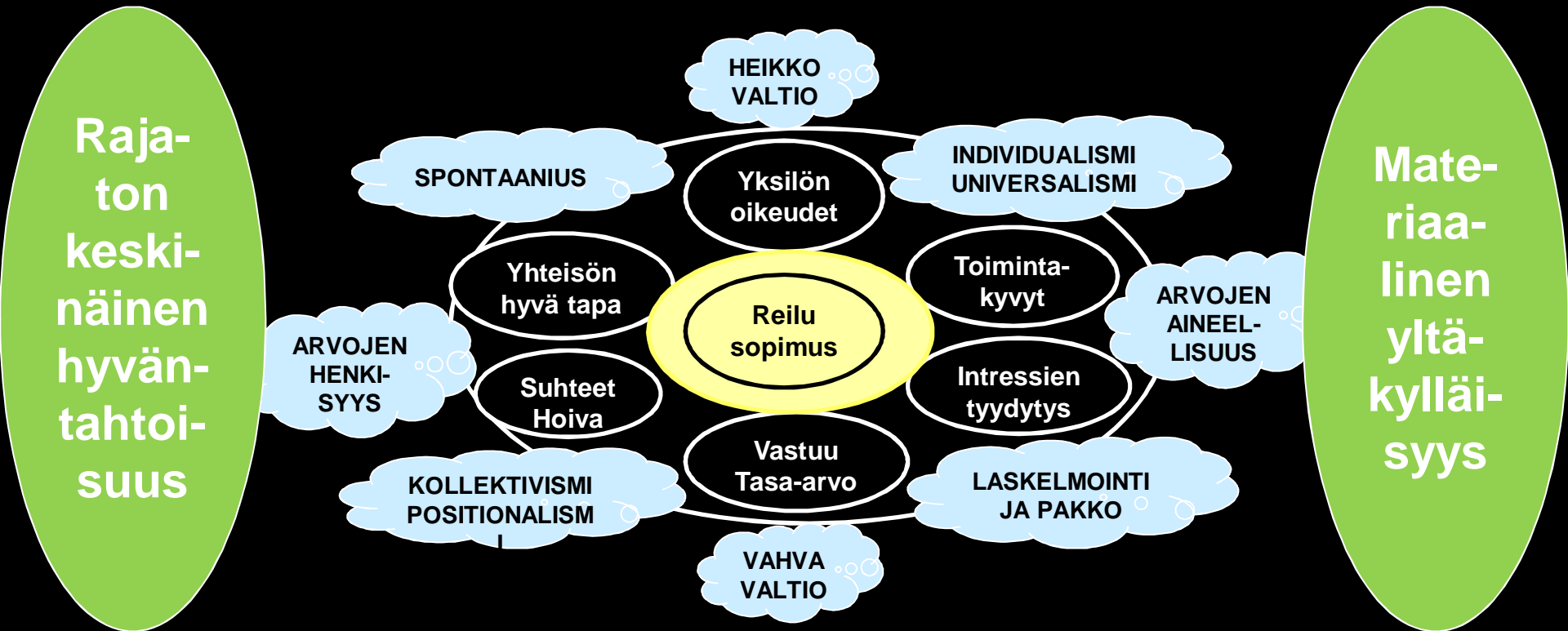
Ennako-oletusten (alustava) kirjo

Oikeudenmukaisuuden rajat 1: niukkuus ja hyväntahtoisuus

- **David Hume (1711-1776) esitti (ja Rawls uskoi), että oikeudenmukaisuus on keinotekoinen hyve, jolle on käyttöä vain tiettyjen ehtojen vallitessa:**
 - **Kohtuullinen niukkuus.**
 - **Jos jokaisen ihmisen jokainen toive voidaan täyttää, oikeudenmukaisuutta ei tarvita.**
 - **Kohtuullinen hyväntahtoisuus.**
 - **Rajaton perheenomainen hyväntahtoisuus tekee oikeudenmukaisuuden tarpeettomaksi.**

Yltäkylläisyys ja rajaton hyväntahtoisuus

Oikeudenmukaisuuden rajat 2: vapautuminen vieraantumisen ja vallasta

- **Gerald Cohenin varhainen analyttinen marxilaisuus perustui sosialismin teorialle.**
 - **Socialismin jotkut muotoilut lupasivat vallankumousta, joka vapauttaa ihmiset kapitalismin tuottamasta vieraantumisen.**
- **Robert Nozickin teorian taustalla hämmöttää brittiläisen anarkismin perinne.**
 - **Anarkismin keskeinen teesi on, että kun vallasta ja hierarkioista päästään eroon, aito ihmisluonto ohjaa meidät spontaaniin kukoistukseen.**

Yltäkylläisyys ja rajaton hyväntahtoisuus

Esityksen tarkoitus siis oli

- **Osoittaa**
 - **että oikeudenmukaisuudella voidaan tarkoittaa monia asioita.**
- **Näyttää**
 - **miten oikeudenmukaisuuden hahmottaminen riippuu arvoja, ihmisluntoa, yhteiskuntaa jne. koskevista ennakko-oletuksista.**
- **Todistaa**
 - **että oikeudenmukaisuuden ainoa vaihtoehto ei suinkaan ole epäoikeudenmukaisuus.**

Moninaisuus, ennakko-oletukset, vaihtoehdot

Kirjallisuutta aiheesta

- Cohen, Gerald, *If You're an Egalitarian, How Come You're So Rich?* Cambridge, MA: Harvard University Press, 2001.
- Dworkin, Ronald, *Law's Empire*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1986.
- Gilligan, Carol, *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1982.
- Harsanyi, John, "Morality and the theory of rational behaviour", in Amartya Sen and Bernard Williams (eds), *Utilitarianism and Beyond*, Cambridge: Cambridge University Press, 1982: 39–62.
- Nozick, Robert, *Anarchy, State, and Utopia*. Oxford: Blackwell, 1974.
- Nussbaum, Martha, *Frontiers of Justice: Disability, Nationality, Species Membership*. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press, 2006.
- Rawls, John, *A Theory of Justice*. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press, 1971.
- Rawls, John, *The Law of Peoples*. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press, 2001.
- Sandel, Michael, *Justice: What Is the Right Thing to Do?* London: Penguin Books, 2009.
- Sen, Amartya, *The Idea of Justice*. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press, 2011.

